

Бондар Л. В.,
кандидат психологічних наук,
доцент, доцент кафедри педагогіки та психології професійної освіти
Національного авіаційного університету, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ – МАЙБУТНІХ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ

У статті представлена характеристика мотивів навчальної діяльності студентів третього курсу напряму підготовки «Практична психологія». Результатом освітнього процесу є особистість, виховання та розвиток особистості полягає у розвитку, перш за все, її потреб та мотивів. Мотиви навчальної діяльності впливають на якість професійної підготовки, на формування особистості професіонала.

Ключові слова: *мотиви; мотивація особистості; навчальна діяльність; навчально-професійна діяльність; особистість; потреби особистості*

Постановка проблеми та її актуальність. Сучасне суспільство висуває високі вимоги до майбутнього спеціаліста: уміння нестандартно мислити, знаходити оптимальні рішення, аналізувати, проводити рефлексію власних дій, співвідносити їх з метою діяльності, мати глибокі, стійкі знання та уміння їх застосовувати у професійній діяльності. Цим умінням, знанням молодого спеціаліста може сприяти високий рівень мотивації навчальної діяльності.

Мотив у сучасній психології розглядається як збуджувальний стимул, пов'язаний з іншими компонентами діяльності, в першу чергу – потребою.

Термін «мотивація» – поняття ширше, воно позначає сукупність символів, які викликають активність індивіда та визначають її активність, процес утворення мотивів, характеристика процесу, який стимулює та підтримує поведінкову активність людини. Отже, мотивацію можливо визначити як сукупність причин психологічного характеру, які пояснюють поведінку людини, її спрямованість та активність.

Мотивація є головною рушійною силою будь-якої діяльності людини і професійна діяльність не є виключенням. Мотивація є одним із ведучих факторів успішного навчання молодої людини, а отже її професійного становлення. Розвиток позитивної навчальної мотивації у студентів є однією з умов розвитку особистості та ефективної професійної підготовки.

Навчально-професійна діяльність – основна діяльність у вищому навчальному закладі, завдання якого є підготовка спеціаліста з вищою освітою.

Потреба у вищій професійній освіті є суспільна потреба, яка відповідає сучасному етапу розвитку суспільства: форма освіти реалізована у структурі навчального закладу, зміст реалізований у системі професійних знань, які потрібно засвоїти. Психологічно в окремій особистості форма та зміст освіти виявляються різними потребами: професійно-пізнавальною потребою (інтерес до знань), потребою у вищій освіті (прагнення до певного статусу у суспільстві).

Зміст вищої освіти полягає у пізнанні наукових професійних знань. А отже, ведучою потребою у навчальній діяльності студента має бути професійно-пізнавальна потреба [3, с.13].

Особливої уваги потребує характеристика мотивів навчальної діяльності, тому що вони впливають на якість підготовки професіонала. Деякі з них: пізнавальні, професійні, мотиви творчого досягнення, широкі соціальні мотиви, мотиви особистого престижу, мотив самореалізації, матеріальні мотиви.

Одним з важливих мотивів навчання сучасних студентів є пізнавальна потреба. Молода людина намагається розширити знання, набути компетентності, розвинути здібності оперування фактами. Поступово з набуттям професійних знань студенти краще, глибше пізнають тонкощі, особливості майбутньої професії, у них формується певне ставлення до майбутньої професії.

Професійний мотив навчання студентів формується за певними етапами. Самостійний та свідомий вибір молодою людиною професійного трудового шляху – необхідна умова успішності всього життєвого шляху.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням мотивації присвячені роботи вітчизняних психологів О.М. Леонтєва, Б.Ф. Ломова, Ф.С. Нємова, Є.П. Ільїна. Вони доводять, що мотивація пояснює цілеспрямованість дій, організацію діяльності, яка спрямована на досягнення мети.

Л.С. Виготським, В.В. Давидовим, В.В. Рєпкіним, О.К. Дусавицьким та ін. розглядалися питання навчальної діяльності, проблеми мотивації у процесі здійснення навчальної діяльності.

Дослідження Ю.М. Орлова, Н.Д. Творогова присвячені важливості мотиву афіліації у навчальній діяльності. А.І. Гебос виділив фактори, які сприяють формуванню у студентів позитивного мотиву до навчання. Дослідження А.О. Реана, В.О. Якуніна та ін. доводять, що важливо вивчати структуру мотивації навчальної діяльності студентів при вивченні ефективності професійного навчання.

Сучасні уявлення психології з питання мотивації (Б.Ф. Ломов, К.К. Платонов, Е.С. Кузьмін та ін.) під мотиваційною сферою особистості розуміють сукупність стійких мотивів, які мають певну ієрархію та виражають спрямованість особистості.

Розробка питань, пов'язаних з мотивацією навчання більше стосувалась в основному учнів шкільного віку, питання мотивації студентів розроблялись менше. Питання мотивації студентів є актуальною, оскільки у цьому віці (17-22 роки) продовжує формуватись особистість людини.

Метою даної статті є вивчення мотиваційної сфери студентів третього курсу напряму підготовки «Практична психологія» з метою підвищення її рівня через організацію навчального процесу.

Викладення основного матеріалу дослідження. Мотивація є сукупністю зовнішніх та внутрішніх рушійних сил, які спонукають людину до діяльності та надають їй спрямованість, яка орієнтована на досягнення певної мети.

Розвиток позитивної навчальної мотивації у студентів є умовою особистісного розвитку та ефективної професійної підготовки. Фактор мотивації для успішного навчання є основним, тому для успішної побудови навчального процесу є важливим високий рівень їх мотивації до навчання.

Викладачі вищих навчальних закладів зустрічаються при проведенні занять з відсутністю регулярної і цілеспрямованої навчальної діяльності студентів, причина, частіше за все, полягає у мотивації.

Серед різних мотивів навчання виділяють внутрішні та зовнішні мотиви. Внутрішні мотиви пов'язані з пізнавальною потребою суб'єкта, задоволенням, яке він отримує від процесу пізнання, пізнавальна діяльність має приносити емоційне задоволення («мені подобається пізнавати нове»), відбувається задоволення пізнавальної потреби. Домінування внутрішньої мотивації характеризується появою власної активності студентів у процесі навчальної діяльності.

Навчальна діяльність, яка мотивована зовнішніми мотивами, не передбачає метою оволодіння змістом навчального предмету, така навчальна діяльність є метою досягнення інших цілей: отримання гарної оцінки, диплому, стипендії, схвалення, визнання товаришів, викладачів, підкорення вимогам навчального закладу. У такому випадку навчальний матеріал, навчальні дисципліни для студента не є внутрішньо прийнятими, внутрішньо мотивованими, а зміст навчання не є особистою цінністю. У такому випадку ми не можемо говорити про повноцінний розвиток особистості та становлення професіонала.

Проблема формування мотиваційної сфери особистості сучасного студента є особливо актуальною в психологічній науці. Мотивація є одним з ведучих факторів успішного навчання. Але особливості мотивації розрізняються на різних етапах навчального процесу від першого до останнього курсу, змінюється й сама навчально-професійна діяльність. Неадекватність мотивів навчальної діяльності студентів може бути причиною їх академічної неуспішності.

Об'єктом нашого дослідження стала група студентів третього курсу (20-21 рік), які навчаються за напрямом «Практична психологія». У дослідженні взяли участь 47 студентів, проводилось воно за трьома психологічними тестами:

1) методика вивчення мотивів навчальної діяльності студентів за модифікацією А.О. Реан, В.О. Якуніна.

Студентам пропонувався список з 16 причин, які спонукають людей вчитися. Треба обрати п'ять причин, найбільш значущих для особистості;

2) методика діагностики мотивів навчальної діяльності студентів по А.О. Реан та В.О. Якуніна у модифікації Н.Ц. Бадмаєвої. Ми використали чотири шкали оцінювання: шкала 1 «Комунікативні мотиви»; шкала 2 «Мотиви уникнення невдач»; шкала 3 «Професійні мотиви»; шкала 4 «Навчально-пізнавальні мотиви».

3) методика вивчення мотивації навчання по Т.І. Ільїній. У даній методиці є три шкали оцінювання: шкала «Набуття знань» – прагнення до знань; шкала «Оволодіння професією» – прагнення оволодіти професійними знаннями та сформувавши професійно важливі якості; шкала «Отримання диплому» – прагнення отримати диплом при формальному засвоєнні знань, прагнення до пошуку обхідних шляхів при складанні іспитів, заліків. В опитувальник для маскування, автор методики включила ряд фонових тверджень, які у подальшому не обробляються. Опитувальник складається з п'ятдесяти питань. Ключем до тестування є шкали. За відповіді на певні питання по кожній шкалі ставиться певна кількість балів. Перебільшення балів за першими двома шкалами показує адекватний вибір студентами професії та задоволеності нею.

Проведено методику «вивчення мотивів навчальної діяльності студентів» (А.О. Реан, В.О. Якуніна) серед студентів 3 курсу напряму підготовки «Практичний психолог» всього 42 студенти.

Студентам було запропоновано для роботи список мотивів, які є детермінантами 16 навчальної діяльності: потрібно було обрати з мотивів п'ять найбільш значущих.

Список мотивів:

1. Стати висококваліфікованим спеціалістом;
2. Отримати диплом;
3. Успішно продовжити навчання на наступних курсах;
4. Успішно вчитися, скласти іспити на «добре» та «відмінно»;
5. Постійно отримувати стипендію;
6. Здобути глибокі та стійкі знання;
7. Бути постійно готовим до наступних занять;
8. Не запускати вивчення предметів навчального циклу;
9. Не відставати від однокурсників;
10. Забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності;
11. Виконувати педагогічні вимоги;
12. Отримати повагу викладачів;
13. Бути прикладом для однокурсників;
14. Отримати схвалення батьків та оточуючих;
15. Уникнути осуду та покарання за погане навчання;
16. Отримати інтелектуальне задоволення.

Аналіз методики показав, що, у першу чергу, найбільш значимих мотивів навчальної діяльності ввійшли такі 5 мотивів:

1. Стати висококваліфікованим спеціалістом (72% студентів);
2. Набути глибокі та стійкі знання (72% студентів);
3. Отримати інтелектуальне задоволення (71% студентів);
4. Забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності (64% студентів);
5. Отримати диплом (57% студентів);

Отже, більшість студентів відмітили професійні мотиви навчальної діяльності (від 72% до 64% студентів). Хоча 57% студентів при цьому вказали, що для них є важливим отримання диплому – формальна зовнішня ознака навчальної діяльності. Позитивним є те, що 72% студентів вказали, що для них є значущим набування глибоких та стійких знань; 71% студентів відмітили отримання інтелектуального задоволення. Обрання таких мотивів вказує на присутність у структурі внутрішньої мотивації наявність пізнавального інтересу, що є дуже позитивним при виконанні навчальної діяльності студентами третього курсу. Водночас, треба зазначити, що у 29% студентів присутній зовнішній мотив схвалення з боку батьків, оточуючих, 24% студентів - отримання поваги викладачів.

Дослідження за методикою А.О. Реан, В.О. Якуніна у модифікації Н.Ц. Бадмаєвої «Діагностика мотивів навчальної діяльності студентів» показало такі результати. У дослідженні взяли участь 47 студентів третього курсу напряму підготовки «Практична психологія» (були обраховані середні значення за кожною шкалою):

1. Шкала «Комунікативні мотиви» – 3,8
2. Шкала «Професійні мотиви» – 3,7
3. Шкала «Навчально-пізнавальні мотиви» – 3,2
4. Шкала «Мотиви уникнення невдач» – 2,5

Тест А.О. Реан, В.О. Якуніна у модифікації Н.Ц. Бадмаєвої наочно свідчать про те, що серед мотивів навчальної діяльності студентів на першому місці «Комунікативні мотиви» та «Професійні мотиви», на другому місці - «Навчально-пізнавальні мотиви».

Значущими для студентів виявилися комунікативні мотиви. Такі мотиви навчальної діяльності можуть бути пов'язані зі специфікою професійної діяльності практичного психолога. Це може позитивно відображатися на майбутній професійній діяльності молодого людини. Отримані результати можливо пояснити і специфікою розвитку особистості студентів (підвищенням професійної зрілості у процесі освіти). Наприклад, на старших курсах у студентів у більшій мірі виявляється готовність працювати за спеціальністю, приносити користь суспільству, у більшій мірі вони орієнтовані на здобуття професійних компетенцій.

Водночас треба зазначити, що студенти третього курсу реалістичніше собі уявляють (ніж першокурсники) мету своєї професійної освіти, тому мотиваційний фон у них може бути занижений, до того ж третьокурсники переживають індивідуалізаційний період свого розвитку. Це спонукає їх до пошуку власної унікальності у системі міжособистісних стосунків та у русі до професійного майбутнього. Таким чином, можливо виділити дві групи мотивів: центральні, які спрямовані на процес та результати навчання (професіональні та навчально-пізнавальні), та супутні професіоналізації студентів або зовнішні по відношенню до процесу навчання (комунікативні).

Проведене дослідження за методикою Т.І. Ільїної «Вивчення мотивації навчання студентів» показало такі результати (бути обчислені середні значення на кожній шкалі):

Шкала «Набуття знань» має максимальну кількість балів – 12,6.

Шкала «Оволодіння професією», максимальна кількість балів – 10.

Шкала «Отримання диплома», максимальна кількість балів – 10.

Ми отримали середні значення по всім шкалам відповідно нижче максимальної кількості балів: показник «Набуття знань» має 7,9 балів, «Оволодіння професією» – 5,2, «Отримання диплому» – 5,7 балів. Отже, набуття знань та отримання диплому має більше значення для студентів. Важливо мати спеціалізовану інформацію, хороші знання для оволодіння професією. Студенти третього курсу закінчують навчання, тому отримання диплому є значущим та важливим для них. Водночас, у 28 студентів (61%) є перевага мотивів за першими двома шкалами («Набуття знань», «Оволодіння професією»), це свідчить про адекватний вибір ними професії та задоволеності нею.

Ми маємо повну та точну оцінку мотивації студентів третього курсу: перша та друга методики показали, що для студентів третього курсу значущими є не тільки професійні та навчально-пізнавальні мотиви, але й комунікативні мотиви, мотиви отримання диплому, отримання схвалення з боку оточуючих (зовнішні мотиви по відношенню до навчальної діяльності). Третя методика підтвердила, що значущими для студентів є набуття знань та отримання диплому.

Висновки. У сучасному сьогоденні важливим є не просто навчання молодого людини предметним знанням, умінням, навичкам, а й розвиток її особистості як активного суб'єкта суспільної діяльності, відповідального за своє життя, життя оточуючих, розвиток всього суспільства. Отже, результатом освітнього процесу є особистість, виховання та розвиток особистості полягає у розвитку перш за все системи її потреб та мотивів.

За результатами діагностики можливо зробити висновок, що в основному студенти третього курсу напряму підготовки «Практична психологія» мають достатньо високий рівень навчальної мотивації: спрямованість на здобуття знань, оволодіння професією. Але виявлено, що є група студентів з середнім та низьким рівнем навчальної мотивації. Для цієї групи мають значення зовнішні мотиви навчальної діяльності: отримання схвалення батьків, викладачів, отримання диплому, комунікативні мотиви (обмін інформацією між людьми для досягнення взаєморозуміння, з метою взаємодії).

Підвищення рівня навчальної та навчально-професійної мотивації студентів можливо через удосконалення навчального процесу шляхом введення нових, сучасних методів та форм навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Дусавицький А.К.* Развитие личности в студенческом коллективе в зависимости от сформированности учебно-профессиональных интересов: учебно-методическое пособие. – Х.: ХНУ имени В.Н.Каразина, 2012. – 32 с.
2. *Ильин Э.П.* Психология для педагогов. Питер, 2012. – 638 с.
3. Мотивы учебной деятельности студентов: Учеб. пособие/А.К.Дусавицький.- Харьков: ХГУ, 1987. – 55 с.

4. Помиткіна Л.В. Психологія прийняття особистістю стратегічних життєвих рішень: монографія. – Кафедра, 2013. – 381 с.

Л. В. Бондарь

ОСОБЕННОСТИ МОТИВАЦИИ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ – БУДУЩИХ ПСИХОЛОГОВ

Резюме. В статье представлена характеристика мотивов учебной деятельности студентов третьего курса направления подготовки «Практический психолог». Результатом учебного процесса является личность, воспитание и развитие личности состоит в развитии, прежде всего, ее потребностей и мотивов. Мотивы учебной деятельности существенно влияют на качество профессиональной подготовки, на формирование личности профессионала.

Ключевые слова: мотивы, мотивация, учебная деятельность, учебно-профессиональная деятельность, потребности личности, личность.

L. Bondar

FEATURES OF MOTIVATION OF EDUCATIONAL ACTIVITY OF STUDENTS – FUTURE PRACTICAL PSYCHOLOGISTS

Summary. The article presents a description of the motives of educational activity of students the third year direction of training "Practical Psychology". The personlity is a result of the educational process. The education and personal development is development, especially its needs and motives. Motives of educational activity affecte on the quality of training, the formation of the professional.

Keywords: motivation, learning activities, teaching and professional activities, personality, individual needs.